

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.14(6)-6

УДК 94(477).15

ПРОБЛЕМИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОГЛЯДУ МІГРАНТІВ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКО- ГРЕЦЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ

*SOCIOCULTURAL TRANSFORMATION PROBLEMS OF THE
MIGRANTS WORLDVIEW IN THE CASE OF UKRAINIAN-GREEK
RELATIONS*

О.В. Терещенко

Актуальність дослідження. У статті розглянуто соціокультурні аспекти буття емігрантів та трансформацію їхнього світогляду на прикладах міграційних процесів Європи, України та Греції, що має гостру актуальність, оскільки міграційні процеси напряму впливають на суспільний розвиток людства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Оглядом представлено провідні підходи до теми у контексті суперечностей ідей мультикультуралізму як бажання свободи і відкритих кордонів з одного боку, і як бажання стабільності та національної ідентичності – з іншого. Уточнено поняття “мігрант”, “емігрант”, “іммігрант”, “біженець”, показано екзистенціальну різницю між цими типами людей.

Постановка завдання. Проголошено необхідність суто філософського ракурсу теми, оскільки в наш час глобалізації та урбанізації міграційні потоки масштабно нарощуються, а їхній

Urgency of the research. The article discusses the sociocultural aspects of being immigrants and the transformation of their worldview on the examples of the migration processes in Europe, Ukraine and Greece, which is acutely relevant, since migration processes directly affect the social development of humanity.

Actual scientific researches and issues analysis. The leading approaches to the topic in the context of the contradictions of multiculturalism ideas are presented as a desire for freedom and open on the one hand, and as a desire for stability and national identity on the other. Clarified the concept of “migrant”, “emigrant”, “immigrant”, “refugee”, shows the existential difference between these types of people.

The research objective. The necessity of a purely philosophical perspective was proclaimed, since in our time of globalization and urbanization migration flows are increasing on a large scale, and their

вплив на загальносуспільні процеси стає усе більш очевидним.

Вклад основного матеріалу. Зроблено спробу ретроспекції проблеми та визначено актуальні фактори соціальної адаптації. Показано діалектику акультурації людини через “соціальний шок” – від почуття ейфорії в новій країні до певних розчарувань та усвідомлення необхідності кардинальних особистісних змін. Запропоновано ідею “стратегії комфорту” індивіда у поєднанні власної ідентичності та надбання переваг чужої культури через якісне вивчення іноземної мови, художніх перекладів, “вживання” у комунікативні кластери нового соціального простору. Визначено провідну роль в соціокультурній адаптації українців Греції православної церкви та діаспор, які запроваджують просвітницьку роботу у таких напрямках: “діагностика ситуації”, “роз’яснення пролонгації процесу адаптації”, “корекція тривожних чи панічних настроїв”, “культурне об’єднання” через певні соціальні практики, перфоменси та художньо-мистецьку діяльність.

Висновки. Підводиться підсумок, що за умови конструктивної державної політики, активної діяльності діаспор та вольових інтенцій самих мігрантів можливе досягнення вкоріненості та повноти життя в новому соціумі при збереженні власної етнічної самобутності та особистісної ідентифікації. Така трансформація світогляду людини може стати вельми прогресивним фактором розвитку особистості і суспільства.

influence on social processes is becoming more and more obvious.

The statement of basic material. An attempt was made to retrospect the problem and to identify relevant factors of social adaptation. The dialectic of human acculturation through “social shock” is shown - from a feeling of euphoria in a new country to certain disappointments and an awareness of the need for fundamental personal changes. The idea of the “strategy of comfort” of an individual is proposed in combination of his own identity and the acquisition of the advantages of a foreign culture through the qualitative study of a foreign language, literary translations, and the “use” of communicative clusters of a new social space. The leading role in the sociocultural adaptation of Ukrainians of Greece to the Orthodox Church and diasporas is defined, which introduce educational work in the following areas: “diagnosing the situation”, “explaining the prolongation of the adaptation process”, “correcting anxiety or panic moods”, “cultural association” through certain social practices, performances and artistic and creative activities.

Conclusions. It was summed up that with constructive state policy, vigorous activity of the diasporas and volitional intentions of the migrants themselves, it is possible to achieve rootedness and fullness of life in the new society while maintaining their own ethnic identity and personal identification. Such a transformation of a person’s worldview can become a very progressive factor in the development of an individual and society.

Ключові слова: світогляд, трансформації, мігрант, емігрант, мобільність, соціальний шок

Key words: worldview, transformation, migrant, emigrant, communication, mobility, social shock

Актуальність теми. Міграційні процеси невпинно нарощуються у світі, змінюючи обличчя цивілізації, і це потребує великої уваги вчених. Актуальність теми підсилюється сучасним масштабним відтоком українців на чужину. Відомо, що за радянських часів емігрант прирівнювався до зрадника, “ворога народу”, але після розвалу СРСР ці поняття пішли в минуле, проте нових концепцій щодо міграції бракує, особливо щодо змін світогляду мігрантів та можливостей їхньої інтеграції в іноземне суспільство.

Постановка проблеми. Зазначена проблема має безпосередній зв'язок із науково-практичними та суспільними завданнями: припинення витоку “мізків” з країни, удосконалення системи регулювання міжнародної міграції, допомога в інтеграції емігрантів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вочевидь велика кількість досліджень міграції, особливо в наш час, присвячена роздумам щодо впливу глобалізації та політики мультикультуралізму на міграційні проблеми. Небачені раніше масштаби міжнародної міграції призводять до змін у житті національних держав, вимагають нових форм взаємодії етносів, культур і звичаїв. Серед провідних аналітичних праць назвемо книгу С. Бенхабіба, де, на наш погляд, найбільш широко розгорнуто панораму зазначених процесів [2]. Проблеми міграції досить прискіпливо вивчалися і вивчаються російськими вченими (враховуючи потужні потоки еміграції росіян протягом усієї історії Європи). Так О.Р. Демідова взагалі пропонує ввести у науковий обіг новий тип людини – *Номо emigranticus*, вважаючи провідними маркерами такого типу “осциляцію на грані віртуального і реального, вирваність з рідного гранту, перенесеність у чужу сферу вкорінення та вимушену міфологізацію минулого і майбутнього у свідомості” [3, с. 74-81]. О. Скарлігіна, аналізуючи хвилі міграції, зосереджується на вивченні особливостей міграції “третьої хвилі” та наголошує на необхідності взаємодії діаспор і метрополій у сферах науки і мистецтва [6]. Провідні українські дослідниці міграційних

процесів. Н. Терентьева [7] та Т. Цимбал [9] визначають можливості ідентифікації емігранта в нововму середовищі, перспективи його вкорінення в соціумі “другої батьківщини”, підкреслюючи при цьому соціально-психологічний драматизм даних процесів. Окремі дослідження присвячені аналізу саме українсько-грецьких зв'язків у контексті міграційних проблем. Привертають увагу роботи Г. В. Тищенко, яка показує важливість взаємопідтримки мігрантів у нововму соціумі [8], В. Самохвалова, який аналізує історичний аспект проблеми еміграції у Грецію [5, с. 4], М. Павлідіса, який зосереджується на вимушеній еміграції та її наслідках [4]. Зазначимо також, що із нарощуванням міграційних процесів в Україні останнім часом з'являються узагальнюючі документальні збірки, як то Довідник Інституту досліджень діаспори, в якому наведено офіційну статистичну інформацію щодо міграційних рухів [10]. Серед зарубіжних авторів слід відмітити дослідження, присвячені небезпеці хаотичних міграційних потоків у Європі, необхідності кардинальних засобів щодо врегулювання цього [12], ідеї щодо нагальних змін у міграційній політиці заради впорядкування державних заходів з адаптації та стримування маси нелегалів [11]. Актуальні матеріали щодо міграційних проблем усе більше заповнюють онлайн-простір. Зокрема, німецький філософ Ю. Ніда-Рюмелін, автор книги “Етика міграції”, ділиться думками про можливості “допомоги” філософії у справі міграційної політики. Вчений стверджує, що міграційні процеси сьогодення обертаються у такій контроверзі, як бажання свободи і відкритих кордонів (для емігрантів) та бажання стабільності й ідентичності (для корінного населення Європи). Дослідник наголошує, що проблема вже досягає критичної межі, і якщо біженці з країн, де відбуваються війна та природні катаклізми, природно шукають притулку у благополучних місцях і повинні зустрічати співчуття і допомогу, то мігранти, які у гонитві за соцзабезпеченням просто сподіваються на неробство і гарне життя, вимагають більш прискіпливого диференційованого ставлення до себе. Пропонується слухна думка активізувати допомогу “bottom billion” (біднішому мільярду) планети, аби таким чином врегулювати відтік населення із країн “третього світу” [14]. Таким чином, досить багато досліджень у руслі гуманітаристики присвячено проблемам міграції. Проте, з нашої точки зору, до цих пір бракує українських наукових розвідок цієї теми з вивченням досвіду конкретних країн

еміграції. Окрім того, окремої уваги потребує соціально-філософський, антропологічний та екзистенціальний параметри аналізу особистості мігранта, необхідні також приклади ефективних соціальних практик щодо соціокультурної адаптації людини в новому середовищі. Адже адаптація потребує справжньої трансформації світогляду “прибульця”. Тож зосередимося на зазначеній проблемі.

Постановка завдання. Мета статті полягає у показі явищ трансформації світогляду мігранта, що спонукає його адаптуватися в чужій країні. Завдання статті полягають у винайденні соціальних практик, які здатні світоглядно змінити особистість мігранта та зрештою забезпечити певний духовний комфорт у новому соціумі.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день існує безліч досліджень світогляду, але до кінця розшифрувати душу людини, її світосприйняття та трансформації, які відбуваються за тих чи інших обставин, неможливо, мабуть тому, що розвиток особистостей не має меж. Проте, зазначимо, що світогляд може і деградувати. Людина, за певних обставин, може “іммігрувати в себе”, заховатися, замкнутися, іноді – у глибокому творчому пошуку, а іноді – у стресі чи навіть у відчаї. Зазвичай кожний мігрант, намагаючись адаптуватися до нової країни, отримує певний екзистенціальний шок. Культурну відмінність народів мігрант відчуває з першого дня перебування на іншій землі. Комусь вдається пристосуватися та адаптуватися, а хтось назавжди залишається аутсайдером на чужині. З нашого досвіду можемо сказати, що більш-менш благополучним мігрантом може стати тільки людина з розвиненими вольовими якостями, яка здатна боротися за виживання, починаючи нове життя з “нуля”. Як слушно зазначає Т. Цимбал, разом з тим “міграції є історично природним процесом, який існує з того часу, як зародилося людство. Загалом, переселення відіграють значну роль в історії людства, змінюючи своє історичне значення в залежності від конкретних історичних умов” [9, с. 45].

Хто ж такий мігрант? Це – людина, яка або з власної волі або вимушено змінює місце проживання. Щодо цього існує низка термінів, які слід уточнити. *Мігрант* (від лат. *Migratio* – переселяюся) буквально означає таку людину, що змінює місце проживання всередині своєї країни чи поза її межами у незалежності від спонукаючи причин. *Емігрант* (від фр. *émigré*)

позначає мігранта, який виселяється з власної батьківщину на іншу територію, країну, континент. *Іммігрант* (віл лат *Immigro* – вселяюся) вказує на мігранта, який приїжджає в певну країну на тимчасове чи постійне проживання. Звісно, біженцями називають людей, які вимушено покинули власні краї з причини соціальних чи природних катаклізмів. Оскільки названі поняття інколи співпадають в бутті особистості, ми будемо коректно чергувати їхнє використання в даній статті.

Вочевидь існує певна послідовність та специфіка вrostання мігранта у новий соціум. Р.Редфілд, Р.Лінтон та М.Херсковіц [1] прискіпливо досліджували феномен “акультурації” індивіда і визначили, що вона зазвичай починається з вивчення мови тієї країни, в яку прибув емігрант. Але навіть за найсприятливіших умов і знанні мови в людини-емігранта можуть виникнути труднощі у спілкуванні з іншими представниками країни проживання та корінними жителями. У випадку, коли починається процес адаптації, і емігрант його успішно проходить, він мусить прийняти провідні закони, традиції та звичаї нової країни й дотримуватися них. Таке ламання звичних стереотипів, перебудова свідомості, переінакшення світогляду потребують багато часу, праці над собою, вивчення культури та усього соціального надбання іншої країни. Але, як би індивід-емігрант не інтегрувався в інше суспільство, його етнічне коріння усе ж-таки завжди буде відігравати величезну роль у світосприйнятті та авторефлексії, і те, що всмокталося з молоком матері від самого народження, і внутрішнє “Я” людини про це в якийсь момент нагадають. Якщо мігрант й зануриться в іноземний культурний соціум, рано чи пізно настане т. зв. культурна втомлюваність. У своїй теорії адаптації емігрантів К. Оберг [13] описує культурний шок, який пов’язаний з появою неприємних почуттів, коли людина тільки входить до нової культури. Мігрант неадекватно сприймає звичні для іншої країни ситуації, дивно реагує на їжу, моделі життя, одяг, нервується щодо клімату, певних обрядів, звичаїв, інколи має й безпричинне роздратування. Особливо болісно кожен емігрант проходить життєвий етап, коли він аналізує всі свої здобутки та роки, які витратив на досягнення в чужій країні. Чомусь багатьом саме тоді хочеться повернутися на батьківщину. “Емігрант – трагічна особистість, що живе далеко від батьківщини, але не втратила з нею глибинного внутрішнього зв’язку. Емігрант не є зрадником,

знехтуваним, він як блудний син чи дочка, що розривається між минулим та сьогоденням. Особливої трагічності набуває еміграція для людей творчих, для митців” [9, с. 54]. Так, внутрішня боротьба не полишає емігрантів ні на мить. Вдень вони перебуватимуть у соціумі іншої держави, а вночі дивляться сни про краєвиди рідної землі, про дітей і батьків, яких, можливо, залишили на батьківщині, та тихо плакатимуть у подушку.

Розглянемо деякі аспекти міграційного життя на прикладі Української Діаспори Греції. Українська Діаспора у Греції складається з декількох груп. Це – українська недільна школа “Берегиня” при українській церкві у Афінах, Волонтерська спільнота “Греко-Бандерівці” та українська церква. Наші діти-українці ходять кожної неділі в українську школу, аби вчити та не забувати рідну мову. В цьому їм допомагають філологи-українці-емігранти, які працюють на волонтерських засадах, аби наступні покоління зростали у двох культурах разом та розвивали і грецькі і українські традиції. Активну участь у поєднанні двох різних культур бере Українська церква заради того, аби наші співвітчизники почувалися комфортно на чужій землі, щоб не забували національних традицій й при тому – набували багатий досвід в іноземному соціумі з його своєрідними традиціями та порядками.

Якщо зазирнути в античність, ми узнаємо з “Іліади” Гомера, що погане ставлення до чужинців як до гостей суперечило провідним релігійним та родовим настановам. Так би мовити транзитні чужинці не користувалися особливою повагою, але ті, які мали намір оселитися у грецькому полісі, постійно працювати там, вважалися корисними й мали особливу назву – “метки” (осілі чужоземці). Можна сказати, що метеки є своєрідним прообразом сучасних трудових мігрантів. Найвідоміший грецький інтелектуал-метек – це філософ Аристотель. Отже, грецька спільнота сприймала метеків з огляду на їхню корисність для полісу. Така позиція подібна й сучасному ставленню до емігрантів: їм дозволяють працювати в країні, проте про повну рівність прав із громадянами країни не йдеться.

В наш час великий вплив на Грецію має Європарламент, який диктує певні правила та вимагає беззаперечного їх виконання. Масштабний вплив біженців та диктат Євросоюзу щодо їхнього розміщення зовсім збили з пантелику корінних жителів. Біженців розміщують і на островах і на материках. Відбуваються щоденні

конфлікти біженців з корінним населенням. Греки бояться розбоїв, пограбувань та епідемій, тому що біженців не вакцинують і майже не перевіряють на захворювання. У школах дітей біженців групують і зводять у спільні класи з грецькими дітьми, що призводить до протестів з боку батьків. Вони вимагають хоча б перевіряти, чи вакцинували дітей іноземців, бо бояться за життя та здоров'я власних дітей. Психологічний стан обох сторін дуже напружений. Діти, звичайно, не розуміють що відбувається, особливо у молодших класах. Вони об'єднуються, стараються подружитися. Батьки у свою чергу усілякими методами намагаються захистити своїх дітей від чужого впливу. а біженці у свою чергу прагнуть захиститися самим та зберегти свої сім'ї. Обидві сторони праві, і де, хто винен, як інакше вчинити в даній ситуації – це питання суперечливе.

Звісно, життєва філософія, віра і культурно-релігійні традиції у кожного народу індивідуальні і можуть бути специфічними для іншого соціуму. Але спільним є те, що ми усі є живими істотами – людьми – і живемо на одній планеті Земля. Тому потрібна розробка нової філософії у сенсі трансформації світогляду мігрантів заради вироблення стратегії *комфорту* емігранта у поєднанні його етнічної приналежності та культури нового соціуму.

Ми пропонуємо певні соціальні практики у цьому контексті, які можуть бути як публічними, обговорюючись у ЗМІ, так і більш приватними, де задіяні релігійні діячі, вчені, психологи, журналісти, соціальні робітники, волонтери.

Дігностика ситуації. По-перше, потрібне роз'яснення обом сторонам, в якій ситуації насправді вони знаходяться. Адже у більшості випадків мігранти і аборигени не розуміють, що саме відбувається, як впоратися із проблемами нового сусідства. Адже корінні жителі звикли до усталеного життя, рівномірного, спокійного, без грандіозних змін у навколишньому середовищі. Мігранти ж несуть свої звички, традиції, амбіції та ментальність. При цьому місцеві ЗМІ інколи тенденційно подають інформацію: у аборигенів може скластися враження, що їхню територію захоплюють, заповонюють іншими національностями, погрожують автохтонам. Біженці та емігранти також знаходяться у великому стресі, тому що їхнє переселення як правило вимушене, їм не зрозуміло, як себе вести у нових обставинах. Іноземці перебувають у справжньому соціальному шоці.

Пролонгація процесу міграції. По-друге, необхідне пояснення обом сторонам, що іншого шляху як привчатися до сусідства, немає, бо це – незворотний процес. На цьому етапі корінним жителям потрібно роз'яснювати, що приймати емігрантів чи біженців вже є нагальною соціальною необхідністю, і це практикується по всьому світу, де спрацьовує взаємодопомога та взаємовиручка у складних ситуаціях. Біженцям потрібно дати зрозуміти, що вони заслуговують всілякої підтримки та отримують її при виконанні правових норм життя суспільства.

Подолання страхів та упереджень. По-третє, шляхом публічного роз'яснення необхідно розвіяти страхи громадян щодо процесів міграції. Аби уберегти соціум від епідемій й нових вірусів, необхідно зорганізувати первинну юридичну та медичну допомогу, зробити діагностику і щеплення, прикріпити до мігрантів спеціально навчених лікарів, які як мінімум знаються у специфіці хвороб людей з інших континентів та розбираються в їхній психології.

Взаємодія культур. По-четверте, треба творчо об'єднувати надбання культур, створюючи зацікавленість народів один одним. Цьому сприяють такі заходи, як міжетнічні фестивалі, конкурси, залучення до знаменних державних подій, взаємопереклади, інтернаціональні кафе, клуби знайомства, народні гуляння, свята тощо.

Політика толерантності. По-п'яте, необхідно пропагувати толерантність до чужинців, запобігати проявам насильства. Всіляко сприяти зупиненню міжетнічної ворожнечі, расизму, ксенофобії, риторики ворожості, надавати рівні права обом сторонам в розумних пропорціях.

У перспективі можна знайти й інші дієві стратегії, які дозволяють знаходити баланс у взаєностосунках емігрантів та аборигенів, аби почуватися захищеними, вдоволеними, запобігати роздвоєності особистості, зменшити ризики стресів. Зазначимо при цьому, що емігрант та біженець мають багато спільних рис, але й чимало розбіжностей. Емігрант виїжджає за кордон, в більшості випадків, за своєю волею, довго роздумуючи, так чи ні. Біженець (біжить, втікає від чогось) – примусовий мігрант. Але етапи трансформації світогляду та входження в іноземний соціум відбуваються ідентично. Єдина відмінність – кінцевий результат. Біженець має вибір – жити на соціальну допомогу і в якийсь момент

за сприятливих обставин повернутися на батьківщину чи все ж-таки адаптуватися, знайти роботу та влитися в соціум іноземної культури. Емігрант з самого початку має думати про юридичну складову життя, аби жити та працювати легально, а працювати цій людині потрібно обов'язково, тому що від цього залежить її зелена карта, на яку потрібно збирати 150 енсіма (трудонів) в рік. Звичайно, існують різні види дозволів на проживання: по роботі, по заміжжю, коли є дитина від місцевої людини, за бізнес-карткою (яка видається на 5 років для власника бізнесу та його родини з правом проживання та роботи на всій території Євросоюзу, але для цього потрібно купити нерухомість в іноземній країні проживання за ціну від 250 000).

Не дивлячись на відмінності, свою життєву філософію змінюють усі емігранти без винятку. Проходять процеси соціального шоку, стресів, депресії, роздвоєності та ностальгії. І коли мігранти вже майже інтегруються в іноземний соціум – вони в якийсь момент повертаються додому, де рідна земля їм нагадує, чому саме вони у свій час виїхали, і тоді як правило ностальгію як рукою знімає. Дома, звичайно, вже їх не пам'ятають друзі, родичі забули, як ті й виглядають, а навколишнє середовище вже зовсім інше, незнайоме, тому що все змінилося.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Підводячи підсумки статті, ми можемо стверджувати, що міграція, і, зокрема, еміграція – це природний процес, який відбувається постійно з давніх давен і реалізує функцію прискореного розвитку, адже змінює мігранта фізично, духовно й душевно, вдосконалює, відчеканює грані його душі та світобачення. Існує безліч міграційних потоків (внутрішня міграція, зовнішня, постійна(безповоротна), тимчасова, сезонна, маятникова, епізодична), проте в кожній з них центром трансформацій є особистість, її світогляд. Кожен емігрант переживає період “аккультурації”, проте здатен досягти рівня екзистенціального комфорту у поєднанні етнічної приналежності та чужої культури. Соціальні практики роз'язнювальної роботи сприяють прискоренню даних процесів.

Перспективами дослідження можуть бути екзистенціальні феномени буття емігрантів (ностальгія, самотність, тривога) та творення іммігрантських субкультур, комунікативних кластерів у соціальному просторі нових країн. Не менший інтерес

представляють і компаративістські дослідження соціокультурної адаптації емігрантських “хвиль”. Також є сенс дослідити не тільки інтеграцію мігрантів у певну країну, а й зустрічні соціальні практики “aborигенів”: від змішаних шлюбів – до акцій солідарності та маніфестації дружби етносів і народів.

Список використаних джерел:

1. Абрамян, НЛ., 2004. ‘Диалог культур : проблемы и перспективы’, *Этнокультурное разнообразие и проблема взаимодействия культур : мат. науч. конф., г. Москва, 23 апреля 2004 г.*, М., 128 с.
2. Бенхабиб, С., 2003. ‘Притязания культуры’, *Равенство и разнообразие в глобальную эру*, М. : Логос, 350 с.
3. Демидова, ОР., 2015. ‘Эмиграция как проблема философии русской культуры’, *Вестник ЛГУ им. А.С. Пушкина*, Том 5, С. 74-81.
4. Павлідіс, М., 2001. ‘Домоклов меч депортации’, *Омония (Афінський міжнародний щотижневик)*, 22-28 ноября, 42 с.
5. Самохвалов, В., 2001. ‘Українська діаспора в Греції : зародження, проблеми і перспективи’, *Асоціація українців Греції*, Афіни, С. 4.
6. Скарлыгина, Е., 2008. ‘В зеркале трех эмиграций (самоидентификация как проблема эмигрантского сознания)’, *Новое литературное обозрение*, № 93. Доступно : <<http://magazines.russ.ru/nlo/2008/93/sk21.html>> [Дата звернення 11 Травня 2019].
7. Терентьева, Н., 2009. ‘Українсько–грецькі культурні зв’язки : формування та культурне життя діаспори в Греції’, *Міжнародні зв’язки України : наукові пошуки та знахідки : Міжвід. зб. наук. пр.*, Вип. 18, С. 215-228.
8. Тищенко, ГВ., 2007. ‘Українська громада в Греції’. Доступно : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2007_13_21> [Дата звернення 17 Травня 2019].
9. Цимбал, Т., 2012. ‘Феномен еміграції : досвід філософської рефлексії’, Київ-Кривий Ріг, 396 с.
10. Інститут досліджень діаспори, 2005. ‘Четверта хвиля еміграції : регіональні особливості’, *Довідник Інституту досліджень діаспори*, Київ, 119 с.
11. Geddes, A., 2000. ‘Immigration and European Integration : Towards Fortress Europe?’, Manchester : *Manchester Univ. Press*, P. 28.
12. Mitchener, B., 2002. ‘Prodi Says Fear Of Immigration Is Overblown’, *The Wall Street Journal Europe*, 2002, June 19, P. A2.
13. Oberg, K., 1960. ‘Cultural shock : Adjustments to new cultural environments’, *Practical Anthropology*, Vol. 7, P. 177-182.
14. Zucchi, U., Nida-Rümelin, J., 2016. ‘Філософія і міграція’. Доступно : <<https://www.deutschland.de/ru/topic/politika/filosofia-i-migraciya>> [Дата звернення 18 Травня 2019].

References:

1. Abramyan, N.L., 2004. 'Dialog kul'tur : problemy i perspektivy (Dialogue of Cultures : Problems and Prospects)', *Etnokul'turnoye raznoobrazie i problema vzaimodeystviya kul'tur : mat. nauch. konf., g. Moskva, 23 aprelya 2004 g*, M., 128 s.
2. Benkhabib, S., 2003. 'Prityazaniya kul'tury (Culture Claims)', *Ravenstvo i raznoobrazie v global'nuyu eru*, M. : Logos, 350 s.
3. Demidova, O.R., 2015. 'Emigratsiya kak problema filosofii russkoy kul'tury (Emigration as a Problem of the Philosophy of Russian Culture)', *Vestnik LGU im. A.S. Pushkina, Tom 5*, S. 74-81.
4. Pavlidis, M., 2001. 'Domoklov mech deportatsyy (Domoklov Sword of Deportation)', *Omonyya (Afins'ky mizhnarodnyy shchotyzhnevyyk)*, 22-28 noyabrya, 42 s.
5. Samokhvalov, V., 2001. 'Ukrayins'ka diaspora v Hretsiyi : zarozhennya, problemy i perspektivy (Ukrainian Diaspora in Greece : Origins, Problems and Prospects)', *Asotsiatsiya ukrajintiv Hretsiyi, Afiny*, S. 4.
6. Skarlygina, Ye., 2008. 'V zerkale trekh emigratsiy (samoidentifikatsiya kak problema emigrantskogo soznaniya) (In the Mirror of Three Emigrations (Self-Identification as a Problem of Emigrant Consciousness))', *Novoye literaturnoye obozreniye*, № 93. Dostupno : <<http://magazines.russ.ru/nlo/2008/93/sk21.html>> [Data zvernennya 11 Travnja 2019].
7. Terent'yeva, N., 2009. 'Ukrayins'ko-hrets'ki kul'turni zv'yazky : formuvannya ta kul'turne zhyttya diaspory v Hretsiyi (Ukrainian-Greek Cultural Relations : The Formation and Cultural Life of the Diaspora in Greece)', *Mizhnarodni zv'yazky Ukrayiny : naukovi poshuky ta znakhidky : Mizhvid. zb. nauk. pr., Vyp. 18*, S. 215-228.
8. Tyshchenko, H.V., 2007. 'Ukrayins'ka hromada v Hretsiyi (Ukrainian Community in Greece)'. Dostupno : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2007_13_21> [Data zvernennya 17 Travnja 2019].
9. Tsymbal, T., 2012. 'Fenomen emigratsiyi : dosvid filosofskoyi refleksiyi (The Phenomenon of Emigration : The Experience of Philosophical Reflection)', *Kyyiv-Kryvyy Rih*, 396 s.
10. Instytut doslidzhen' diaspory, 2005. 'Chetverta khvylya emigratsiyi : rehional'ni osoblyvosti (The Fourth Emigration Wave : Regional Peculiarities)', *Dovidnyk Instytutu doslidzhen' diaspory*, Kyyiv, 119 s.
11. Geddes, A., 2000. 'Immigration and European Integration : Towards Fortress Europe?', Manchester : *Manchester Univ. Press*, P. 28.
12. Mitchener, B., 2002. 'Prodi Says Fear Of Immigration Is Overblown', *The Wall Street Journal Europe*, 2002, June 19, P. A2.
13. Oberg, K., 1960. 'Cultural shock : Adjustments to new cultural environments', *Practical Anthropology, Vol. 7*, P. 177-182.
14. Zucchi, U., Nida-Rümelin, J., 2016. 'Filosofiya i migratsiya (Philosophy and Migration)'. Dostupno : <<https://www.deutschland.de/ru/topic/politika/filosofia-i-migracia>> [Data zvernennya 18 Travnja 2019].